

Nadesłano: 17.04.2019
Zaakceptowano: 15.05.2019

Sugerowane cytowanie: Szczotka M., Szewczuk K. (2019). *Metody wspierania edukacyjnego stosowane przez nauczycieli klas I-III – raport z badań*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, vol. 14, nr 2(52), s. 105–120. DOI: 10.35765/eetp.2019.1452.07

Martyna Szczotka

ORCID: 0000-0003-0302-2961

Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydział Pedagogiczny

Katarzyna Szewczuk

ORCID: 0000-0003-1914-6600

Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydział Pedagogiczny

Metody wspierania edukacyjnego stosowane przez nauczycieli klas I-III – raport z badań

Methods of Educational Support Used by Teachers of Classes I-III – Research Report

SŁOWA KLUCZOWE

metoda, metoda nauczania, metody wspierania edukacyjnego, nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej

ABSTRAKT

Jakość funkcjonowania systemu edukacyjnego zależy od wielu czynników, z których na plan pierwszy wysuwa się osoba nauczyciela, jego rzeczywiste wykształcenie i przygotowanie do pracy pedagogicznej z dziećmi. „Warsztat pracy” nauczyciela powinien być nie tylko oparty na potocznym doświadczeniu, ale przede wszystkim dobrze osadzony we współczesnej teoretycznej myśli pedagogicznej. Nauczyciel, przygotowując się do zajęć, powinien bezwarunkowo znać zasady obowiązujące w pracy dydaktyczno-wychowawczej z dziećmi, metody nauczania i uczenia się, formy organizacyjne pracy uczniów, a także środki dydaktyczne, które mają za zadanie wspierać jego pracę. Niniejsza praca miała na celu poznanie opinii nauczycieli klas I-III na temat stosowania metod wspierania aktywności edukacyjnej uczniów. Główną metodą badawczą był sondaż diagnostyczny z techniką ankiety. Przeprowadzone badania pozwoliły na uzyskanie odpowiedzi w ramach sformułowanych w pracy problemów badawczych. Wyniki tych badań wskazują, iż nauczyciele zauważają potrzebę zwrócenia uwagi na proces uczenia się, a nie nauczania. Uczeń staje się podmiotem

o własnych zainteresowaniach i indywidualnych potrzebach, który ma prawo do wielointeligentnego rozwoju. Jest to nadrzędny cel kształcenia zintegrowanego, który mamy możliwość współcześnie osiągnąć właśnie m.in. dzięki stosowaniu różnorodnych metod wspierania edukacyjnego uczniów. Taki sposób działania, opierający się na twórczej aktywności, decyduje o maksymalizowaniu szans rozwojowych dziecka. Uczeń w swoich osobistych działaniach, wykorzystując doświadczenia zdobyte na zajęciach, w których stosowane są metody aktywizujące, problemowe, oglądowe i słowne, staje się pełnowartościową, twórczą jednostką umiejącą podejmować wszelkie wyzwania, a następnie radzić sobie z nimi w codziennym życiu.

KEYWORDS   ABSTRACT

method, teaching
method,
educational support
methods, early
education teachers

The quality of the educational system functioning depends on many factors among which the person of the teacher, his accrual education, and preparation for working with children are the most important. The teacher's "equipment" should not only be based on the colloquial experience, but, first of all, it should be well rooted in the contemporary theoretical pedagogical thought. While preparing for the classes, the teacher should unconditionally know the principles of the didactic-educational work with children, the methods of teaching and learning, organisational forms of working with students, as well as didactic tools that are to support his/her work.

This work aimed at learning the opinion of teachers of classes I-III on the use of methods supporting the students' educational activity. The main research method was a diagnostic survey with the technique of a questionnaire. The research made it possible to obtain the answers to the research problems formulated in the work. According to the research results, teachers see the need to focus on the process of learning, and not teaching. The student becomes a subject with his/her own interests and individual needs, and he/she has the right to intelligent development in different aspects of his/her life. It is the most important objective of integrated education which we are now trying to achieve through, inter alia, the use of various methods of the students' educational support. Such a way of acting, based on creative activity, determines the maximization of the child's developmental chances. In his personal actions, the student, using the experience gained during the classes when activating, problem, analytical and verbal methods are applied, becomes a competent, creative unit who can take up all challenges, and then deal with them in everyday life.

Wprowadzenie

Edukacja wczesnoszkolna w strukturze systemu szkolnego jest swoistym fundamentem, na którym opiera się dalsze kształcenie i wychowanie człowieka. Dziecko w młodszym wieku szkolnym cechuje wielka elastyczność i intensywność rozwoju poszczególnych sfer, podatność na dokonywanie zmian osobowościowych, wyjątkowa dociekliwość badawcza, a także olbrzymi potencjał do porządkowania i aktywizowania wiedzy. Doświadczenia, które uczeń zdobywa w tym okresie, ulegają utrwaleniu i generalizacji na całe życie (Karbowniczek, Klim-Klimaszewska 2016: 9). Jest to powód, dla którego ten konstytutywny „rozdział” w życiu dziecka wymaga wysokiej jakości edukacji, a w tym przede wszystkim: kompetentnych nauczycieli, optymalnych rozwiązań organizacyjnych, metodycznych i programowych oraz systematycznego przygotowania ucznia do aktywnego i dalszego uczestniczenia w realnym świecie.

Dydaktyka oferuje dziś nauczycielom nie tylko klasyczne metody nauczania, ale także szeroki wachlarz metod nowoczesnych, dostosowanych do nowej sytuacji edukacyjnej, w jakiej znajdują się nauczyciele i ich podopieczni. Eugeniusz Kameduła (1998: 130-133) prezentuje pogląd, że nasilenie się wykorzystywania w praktyce tych czy innych metod kształcenia podporządkowane jest panującej „swoistej modzie”. Przytacza on argumenty na to, że efektywność, skuteczność różnorodnych metod wymaga od nauczyciela osobistego zaangażowania, uwzględnienia celów, treści kształcenia oraz prawidłowości i zasad rządzących procesem kształcenia, a także bazy środków dydaktycznych. Niniejszy artykuł miał na celu poznanie opinii nauczycieli klas I-III na temat stosowanych przez nich metod kształcenia dzieci w młodszym wieku szkolnym. Czy są to metody pobudzające aktywność i wszechstronny rozwój, czy może stosowane od stuleci metody podające?

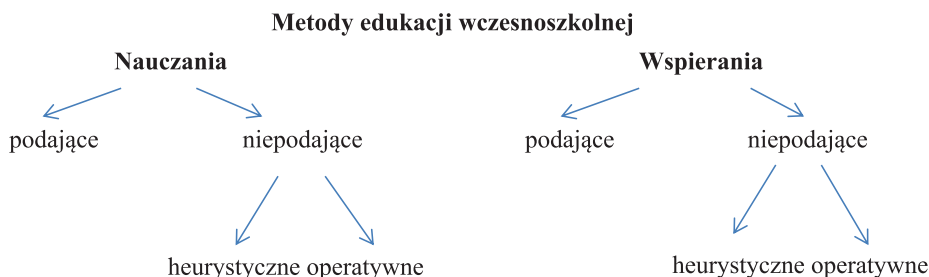
Metody wspierające aktywność uczniów w klasach I-III

Współcześni nauczyciele, organizując zajęcia zintegrowane, wykorzystują w pracy z dziećmi wiele rodzajów metod nauczania-uczenia się, ponieważ zgodnie z tym, co podkreśla Czesław Kupisiewicz (1995: 136) „(...) niezależnie od roli, jaką w różnych okresach rozwoju szkolnictwa przypisywano takim, czy innym metodom nauczania (...) dobre efekty pracy dydaktycznej można osiągnąć tylko dzięki stosowaniu różnych metod, a nie posługując się jakąś jedną metodą, rzekomo uniwersalną”.

Metoda nauczania (z języka greckiego *methodos*) oznacza drogę dochodzenia do prawdy, sposób postępowania, badania (Okoń 1996: 246). Uwspółcześnione pojęcie metody nauczania prezentują Jolanta Karbowniczek i Anna Klim-Klimaszewska (2016: 370), pisząc, że jest to celowy, zaplanowany i ukierunkowany sposób działalności edukacyjnej nauczyciela z uczniem, wyposażający ucznia w wiadomości,

umiejętności i sprawności, jak również uwzględniający jego predyspozycje rozwojowe i umożliwiający mu wielointeligentne funkcjonowanie na zajęciach zintegrowanych w szkole. Z kolei Jerzy Kujawiński (1998: 38) wyodrębnia nową kategorię metod edukacyjnych, które nazywa metodami wspierania edukacyjnego. Określa je jako systematycznie stosowany sposób współdziałania partnerskiego nauczyciela z uczniami i uczniów ze sobą, polegający na wzajemnym udzielaniu sobie pomocy edukacyjnej, w zależności od potrzeb i oczekiwań partnerów interakcji edukacyjnej, z których każdy może być zarówno dawcą, jak i biorcą pomocy. Z porównania obu kategorii metod edukacyjnych wynika, że jeżeli nauczyciel pełni w procesie edukacji wczesnoszkolnej funkcję kierowniczą, to posługuje się metodami edukacyjnymi jako metodami nauczania, pozwalającymi mu kierować pracą uczniów, a jeżeli nauczyciel pełni w procesie edukacji wczesnoszkolnej funkcję partnerską, to wykorzystuje metody edukacyjne jako metody dwustronnego wspierania edukacyjnego, pozwalające mu współdziałać partnersko z uczniami i uczniom ze sobą, co ilustruje załączony wykres (Kujawiński 1997: 16).

Tabela 1. Podział metod edukacji wczesnoszkolnej w ujęciu J. Kujawińskiego

Źródło: Kujawiński 1997: 16.

Autor zauważa, iż rozwój ucznia nie dokonuje się jedynie w procesie edukacji, ale także w procesie samoedukacji. Kryterium podziału metod na edukacyjne i samoedukacyjne okazała się rola ucznia odgrywana przez niego w działalności lekcyjno-domowej, która w przypadku stosowania na zajęciach metod edukacyjnych opierała się na podleganiu kierownictwu nauczyciela, a w przypadku metod edukacyjnych wspierania polegała na współkierowaniu z kimś (z nauczycielem, z uczniem, z uczniami) współdziałaniem partnerskim, albo też – w przypadku stosowania na zajęciach metod samoedukacyjnych uczenia się głównie częściowo samodzielnego, bazowała na samokierowaniu swoją indywidualną działalnością, natomiast w domu – na samokierowaniu swoją indywidualną działalnością głównie przy pomocy metod uczenia się całkowicie samodzielnego (Kujawiński 1997: 17).

Inną występującą w polskiej literaturze metodyczno-dydaktycznej klasyfikacją metod kształcenia jest podział metod wspierania aktywności edukacyjnej autorstwa R. Więckowskiego.

Tabela 2. Metody wspierania aktywności edukacyjnej dziecka R. Więckowskiego

Metody asymilacji wiedzy (podające)	Metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy (problemowe)	Metody waloryzujące (eksponujące)	Metody praktyczne
<ul style="list-style-type: none"> – pogadanka – dyskusja – wykład – praca z książką 	<ul style="list-style-type: none"> – klasyczna metoda problemowa – metoda przypadków – metoda sytuacyjna – giełda pomysłów – mikronauczanie – gry dydaktyczne – gry symulacyjne 	<ul style="list-style-type: none"> – metody impresyjne – metody ekspresyjne 	<ul style="list-style-type: none"> – metody ćwiczebne – metody realizacji zadań wytwórczych

Źródło: Karbowniczek, Klim-Klimaszewska 2016: 373.

W historii rozwoju szkolnictwa metody nauczania podlegały wielu przekształceniom zależnie od tego, jaką rolę im przypisywano. Pierwszymi metodami, jakie pojawiły się wraz z powstaniem szkół, a następnie ukształtowały się w epoce średniowiecza, były metody słowne. Miały na celu przekazywanie przez nauczyciela za pomocą słowa mówionego i pisanego gotowych wiadomości, które powinny zostać przez uczniów przyswojone (Bereźnicki 2008: 244). Taki sposób przekazywania wiedzy z czasem jednak zaczynał budzić sprzeciw wśród pedagogów. Początkowo Juan Luis Vives i Michel de Montaigne domagali się obserwacji zjawisk przyrody, dodając, że dzieci powinny „być mądrymi z samych siebie, a nie z książek” (Kupisiewicz 1995: 135). Także Johann Heinrich Pestalozzi pisał, że wiedzę operatywną dziecko może czerpać dopiero z „poznawania rzeczy, a nie cudzych postrzeżeń i świadectw o nich” (Kupisiewicz 1995: 135). Dopiero jednak w XIX wieku nastąpił moment, w którym metody słowne stopniowo zaczęły tracić znaczenie wyłącznego sposobu przekazywania wiedzy. Pojawiły się metody pogładowe, inaczej rzeczowe, które zgodne były z zasadą prezentowaną przez Jana Amosa Komeńskiego, mówiącą, że nie ze słów i książek najlepiej czerpie się wiadomości, ale „z nieba, ziemi, z dębów i buków” (Okoń 1996: 247). Dokładniej, polegały one na obserwacji rzeczy, zjawisk i procesów, które miał organizować nauczyciel, a zadaniem dzieci było zdobywanie wiadomości, umiejętności poprzez ukierunkowaną obserwację. W dalszym ciągu jednak te dwie grupy metod nie wyczerpywały

możliwości metodycznych. W związku z tym na przełomie XIX i XX wieku, szczególnie w działalności i pracach teoretycznych Johna Deweya, pojawił się nowy sposób nauczania, w którym zaznajamianie uczniów z wiedzą połączono z rozwijaniem ich zdolności i zainteresowań. Opierał się on na działalności praktycznej, dlatego też nazwano go metodą praktyczną. Nauczyciel w niej organizuje i kieruje działalnością ucznia, który z kolei realizuje zadania praktyczne, zdobywając w ten sposób wiedzę i określone sprawności (Bereźnicki 2008: 244).

W taki oto sposób powstały trzy grupy metod: słowne, pogładowe i praktyczne, opierające się na trzech różnych sposobach pracy nauczyciela z uczniem, które sprawiły, że źródłem wiedzy stało się zarówno słowo, jak i obiekt oglądany oraz działania zmierzające do jego zmiany. W sprawie wielokrotnych już przekształceń i prób podziału metod kształcenia dydaktycy mają podzielone opinie. Przyjmują także całkiem inne kryteria będące podstawą do wyodrębniania poszczególnych metod (Duraj-Nowakowa 1998: 265). W. Okoń podkreśla, że nie udało się nikomu jeszcze stworzyć doskonałej klasyfikacji, ale gdyby taka powstała, z pewnością uwzględniałaby następujące aspekty: treści kształcenia, styl pracy nauczyciela oraz uczniów, a także społeczne uwarunkowania pracy uczniów (Okoń 1996: 252-253).

Oprócz powyższych coraz bardziej popularne są metody aktywizujące. W przypadku tych metod zadaniem nauczyciela staje się stymulowanie, inspirowanie, pobudzenie i umożliwianie uczniom samodzielnego uczenia się. Ich wagę w edukacji wczesnoszkolnej podkreślają D. Klus-Stańska i M. Nowicka (2005: 204), pisząc: „dopóki będziemy w szkole «omawiać temat» zamiast go badać i zgłębiać, dopóty będziemy integrować wyłącznie treści, ale nigdy wiedzę”. Takie możliwości edukacyjne dostarcza w kształceniu zintegrowanym dopiero stosowanie aktywizujących metod nauczania (Krzyżewska 1998: 23). Metody aktywizujące to „taki sposób nauczania, w którym nauczyciel nie przekazuje dzieciom gotowej wiedzy, lecz stwarza warunki do samodzielnego uczenia się” (Dzierzgowska 2009: 9). Oznacza to, że dzięki odpowiednio zorganizowanym działaniom dziecko ma możliwość poznawania świata poprzez czynności. Nauczyciel jedynie tworzy możliwości dydaktyczne, przygotowuje materiały i wspiera uczniów. Treści kształcenia stają się dostępne dla uczącego się i możliwe do „przetransferowania na osobiste doświadczenia”. Pozwalają na dynamizację działań uczniów, pobudzenie ich intelektu, dają okazję do rozwijania wyobraźni. Umożliwiają uczącym się rozwój samodzielności, współpracy, zaangażowania oraz poczucia odpowiedzialności za siebie i grupę (Dmitruk-Sierocińska 2015: 32). Stosowanie metod aktywizujących jest naczelną zasadą programu nauczania-uczenia się. Podkreśla to A. Klim-Klimaszewska (2010: 201), pisząc, że edukacja zintegrowana powinna stale umacniać i rozwijać inicjatywę, aktywność i samodzielność dziecka.

Trudno jest znaleźć jedną uniwersalną metodę, która zagwarantowałaby możliwość podjęcia wszystkich zróżnicowanych zadań, jakie przypisuje się metodom

aktywizującym. Dlatego istotne jest to, by nauczyciel stosował w pracy z dziećmi różnorodne metody. J. Krzyżewska (1998: 102) pisze, iż: „efektywny nauczyciel posiada bogaty repertuar różnorodnych metod i technik nauczania oraz przestrzega powszechnie obowiązującej zasady «bezpieczeństwo w różnorodności»”. Oznacza to, że aby móc osiągnąć założone cele w zróżnicowanej zbiorowości uczniów, potrzeba wielu różnych sposobów pracy, bogatego wyboru różnych modeli, z którego dobiera się ten najbardziej odpowiedni w danej chwili, sytuacji i czasie.

Założenia metodologiczne badań własnych

Podjęcie badań naukowych, w tym również pedagogicznych, wiąże się z zaplanowaniem oraz realizacją szeregu działań, zgodnie z określoną kolejnością. Respektowanie tego wymogu świadczy o rzetelności badań, jak również jest wyznacznikiem prezentacji badanego wycinka rzeczywistości w sposób realny, rzeczywisty, pozbawiony manipulacji czy fałszu. Poniżej zostaną one pokrótce scharakteryzowane.

Badania zostały zrealizowane w nurcie ilościowym. Ich przedmiotem były opinie nauczycieli klas I-III dotyczące metod wspierania edukacyjnego. Celem uczyniono poznanie opinii nauczycieli klas I-III na temat metod wspierania edukacyjnego stosowanych podczas pracy z dziećmi w młodszym wieku szkolnym. Problem główny przybrał postać następującego pytania: Jakie są opinie nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej na temat metod wspierania edukacyjnego stosowanych podczas zajęć zintegrowanych?

Z tak sformułowanego pytania głównego zostały wyłonione następujące zagadnienia szczegółowe: Jakie metody wspierania edukacyjnego wskazują nauczyciele jako wykorzystywane najczęściej? Jakie są opinie nauczycieli na temat metod aktywizujących wykorzystywanych w toku zajęć zintegrowanych?

Podstawową metodą badawczą był sondaż diagnostyczny, techniką – ankieta, a narzędziem badawczym kwestionariusz ankiety. Składał się on z pytań, które swoim zakresem tematycznym obejmowały problemy badawcze. Większość pytań miała charakter otwarty, dający nauczycielom możliwość wypowiedzenia się na temat wykorzystywanych metod kształcenia. Pytania zamknięte cechowała natomiast kategoria o charakterze koniunktywnym. Kwestionariusz zawierał również metryczkę, która umożliwiała charakterystykę badanej grupy.

Badania zostały zrealizowane na terenie Krakowa, w ośmiu szkołach podstawowych, dwóch placówkach szkoleniowych oraz w Internacie. Grupę badawczą stanowiło 102 nauczycieli, w tym zdecydowana większość to kobiety (101 osób), płeć męska była reprezentowana tylko przez jednego przedstawiciela. Badana grupa była zróżnicowana ze względu na:

- klasę, w której prowadzone są zajęcia – prawie połowa badanych nauczycieli (48%) deklarowała klasę I jako podstawową dla swojej pracy. Najmniej liczną grupę respondentów stanowili wychowawcy klas II (19%), natomiast prawie co trzecia badana osoba (33%) uczyła w klasie III;
- poziom wykształcenia – wśród badanych nauczycieli przeważało wykształcenie magisterskie z przygotowaniem pedagogicznym. Takie kwalifikacje deklarowało 70% respondentów. Drugie miejsce, pod względem częstotliwości wskazań, zajmowały osoby z wykształceniem licencjackim z przygotowaniem pedagogicznym (28%). Wskazuje ono na osoby raczej młode, przygotowujące się i doskonalące swoje kompetencje zawodowe. Tylko dwie osoby podały inny rodzaj wykształcenia, tj. licencjackie – germanistyka nauczycielska i podyplomowe z przygotowaniem pedagogicznym;
- stopień awansu zawodowego – badana grupa reprezentowała wszystkie poziomy rozwoju kariery zawodowej. Najbardziej liczną grupę stanowili nauczyciele dyplomowani (36%). Prawie co trzeci badany respondent (29%) deklarował poziom nauczyciela stażysty. Na jeszcze wyższym szczeblu awansu zawodowego, tj. nauczyciela kontraktowego, znajdowała się prawie jedna czwarta badanych (25%). Natomiast tylko jeden na dziesięciu badanych (10%) określił swoje kompetencje na poziomie nauczyciela mianowanego;
- staż pracy – ponad połowa badanych nauczycieli (53%) rozpoczęła pracę stosunkowo niedawno (do 5 lat). Z kolei najdłuższym stażem pracy, tj. „26 i więcej lat”, charakteryzowało się 22% osób. Pozostali respondenci deklarowali wartości pośrednie, co oznaczało, że „16-20 lat” stanowiło 14% badanych, „21-25 lat” pracowało 7% nauczycieli, tylko trzy badane osoby potwierdziły staż pracy w granicach „11-15 lat”, a dwie w przedziale „6-10 lat”.

Badania prowadzone były jednorazowo, w ramach seminarium dyplomowego. Przybrały charakter pilotażowy, dlatego nie upoważniają do wyciągania ogólnych wniosków, a raczej skłaniają do refleksji oraz kontynuowania dalszej, bardziej pogłębionej eksploracji analizowanego zagadnienia.

Prezentacja i opis wyników badań

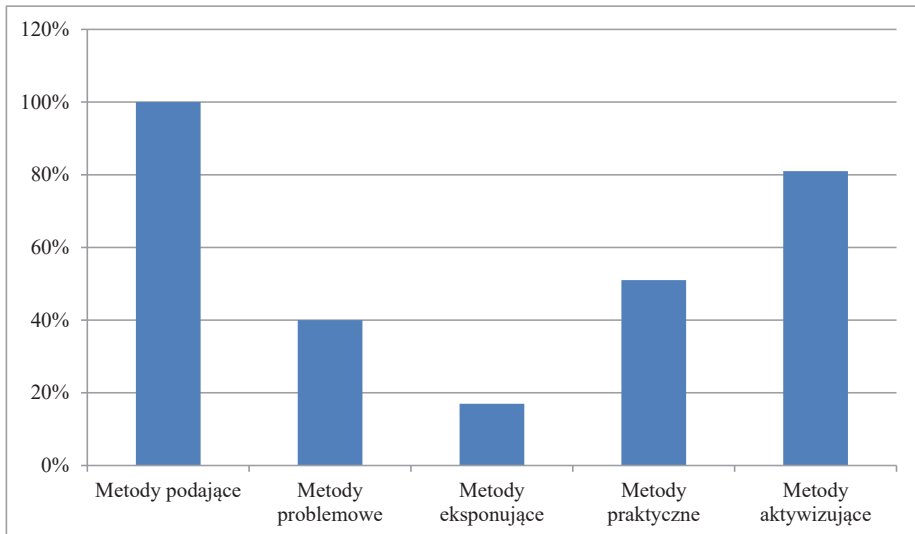
1. Opinie nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej na temat metod wspierania edukacyjnego stosowanych podczas ich pracy z dziećmi

Sposób pracy nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej z uczniami podczas zajęć zintegrowanych ma podstawowe znaczenie w rozwijaniu twórczej aktywności dziecka. Prezentacja nowego materiału, a także przypominanie i powtarzanie wiedzy już znanej, może przybierać różne formy. To w głównej mierze nauczyciel decyduje o metodach

pracy z uczniami; czy będą one atrakcyjne, prowadzące do rozwiązywania problemów, inspirujące samodzielne myślenie i odkrywanie, czy raczej tradycyjne, transmisyjne, gdzie aktywną osobą będzie sam edukator. Można sądzić, iż badani nauczyciele intuicyjnie odczuwają, którą drogą (mam tu na myśli wybór metod) należy podążać. Tradycyjna, herbartowska dydaktyka tak mocno jednak (w dalszym ciągu) wywiera wpływ na sposób realizacji zajęć z dziećmi, że nauczycielom klas I-III trudno się z nią rozstać. Częściowe potwierdzenie tej tezy możemy odnaleźć na wykresie 1.

Wykres 1. Metody wspierania edukacyjnego stosowane najczęściej przez nauczycieli podczas zajęć z dziećmi

Źródło: opracowanie własne.

Uzyskane w trakcie badań wyniki wskazują, iż wszyscy nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej podczas realizacji zajęć zintegrowanych wykorzystywali metody podające. Ich częstotliwość była wysoka, a wśród nich największą popularnością odznaczały się: pogadanka, praca z książką, opowiadanie, ale również dyskusja. Szczególnie ta ostatnia metoda może budzić wątpliwości w kwestii kwalifikowania jej do metod podających. W zależności od sposobu prowadzenia dyskusji, jej rodzaju, może ona aktywizować wszystkich uczestników, przybierać tok problemowy, co bardziej zbliża ją do innych metod, a nie podających.

Pocieszać może fakt, iż drugie miejsce pod względem częstotliwości wskazań przypadło metodom aktywizującym. Ich stosowanie potwierdziło cztery piąte respondentów. Główną metodą w tej grupie, wskazywaną przez większość nauczycieli, okazała

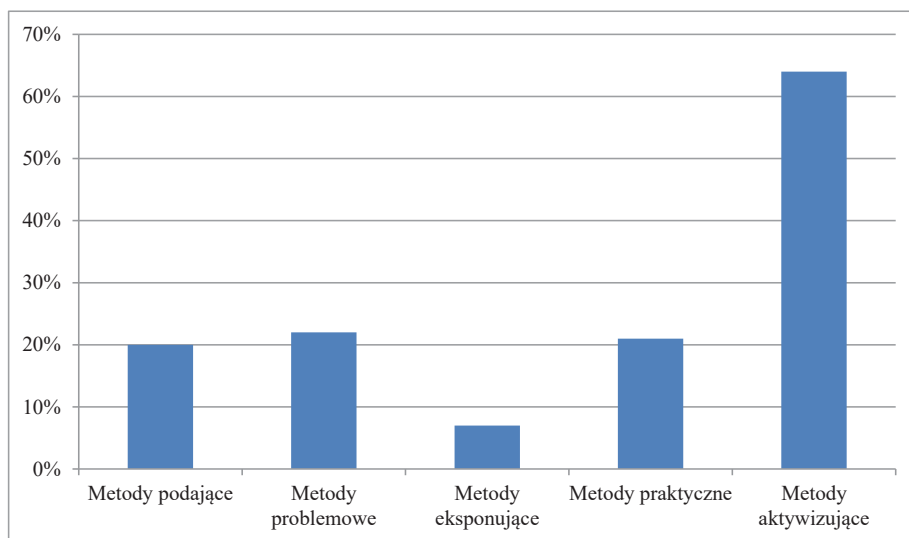
się burza mózgów. Zdecydowanie rzadziej podczas zajęć zintegrowanych wykorzystywano metodę projektu czy mapę myśli.

Ponad połowa nauczycieli realizowała zajęcia z dziećmi, stosując metody praktyczne, wśród których szczególnie znacznie znalazły metody ćwiczebne. Niestety metody problemowe nie należą do wiodących w toku pracy z uczniami klas I-III. Ich wykorzystanie deklarowała mniej niż połowa respondentów. Jeszcze mniejsze uznanie przypadło metodom eksponującym. Ich walory dostrzegał co 5 badany nauczyciel, głównie przez propozycję dramy.

Dane zebrane w toku badań wskazują, iż wiodącymi sposobami pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczycieli klas I-III są metody podające. W organizacji zajęć z dziećmi w młodszym wieku szkolnym duże znaczenie przypada również metodom aktywizującym. Zdecydowanie jednak zbyt mało uwagi nauczyciele poświęcają pozostałym grupom metod, szczególnie tym problemowym. Literatura pedagogiczna szeroko je opisuje, podaje wskazówki ich metodycznego wykorzystania, prezentuje szereg argumentów przemawiających za ich stosowaniem (m.in. Okoń 1978; Galant 1987; Michalak 2004: 32).

Badani nauczyciele zostali poproszeni nie tylko o wymienienie metod nauczania stosowanych w toku pracy z dziećmi, ale również o ocenę ich efektywności. Uzyskane opinie prezentuje wykres 2, który w większości nie koreluje z danymi zamieszczonymi na wykresie powyżej.

Wykres 2. Efektywne metody wspierania edukacyjnego w opinii nauczycieli dzieci w młodszym wieku szkolnym

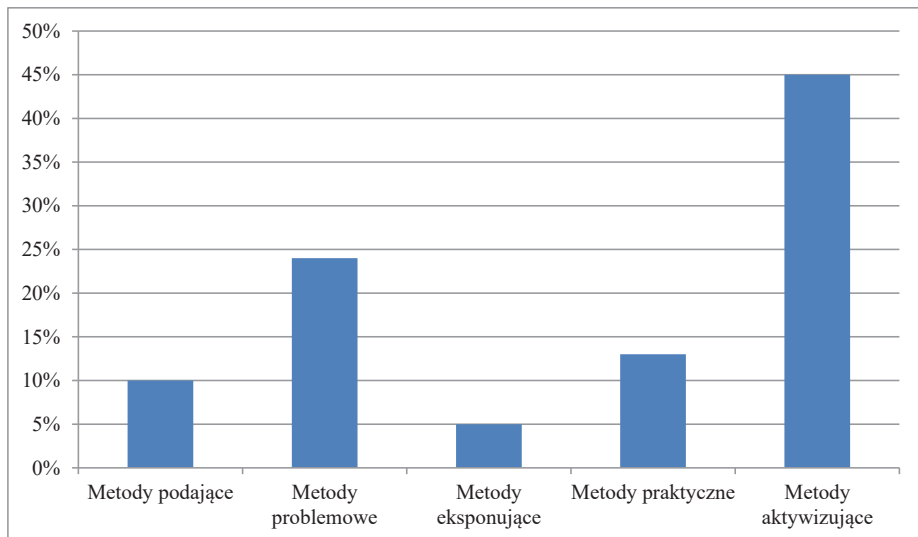
Źródło: opracowanie własne.

Zdaniem badanych nauczycieli największa skuteczność przynależna jest metodom aktywizującym. Taką opinię prezentowała ponad połowa badanych osób, wymieniając w pierwszej kolejności: burzę mózgow, ale również metodę Total Physical Response i mapę myśli. Metody podające zajęły dopiero czwarte (przedostatnie) miejsce w ocenie efektywności. Ich skuteczność zauważał co 5 respondent; zbliżone wyniki uzyskały również metody problemowe i praktyczne. Można więc zapytać: Dlaczego nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej tak często stosują metody podające? Dlaczego mając wiedzę i świadomość skuteczności metod aktywizujących, w dalszym ciągu preferują „słowo” w toku edukacji dzieci klas I-III?

Mniej niż 1 na 15 nauczycieli potwierdzał niezawodność metod eksponujących. Takie dane są bardzo niepokojące, gdyż mogą wskazywać na lekceważący stosunek nauczycieli do dzieł sztuki. Ignorowanie tego ważnego obszaru w rozwoju dziecka może blokować jego umiejętności odbioru oraz tworzenia wytworów będących nośnikami wartości kultury materialnej, jak i niematerialnej.

Podczas badań poproszono również nauczycieli o wskazanie tych metod, które szczególnie poleciliby swoim kolegom i koleżankom z pracy. Dane zostały zaprezentowane na wykresie 3 i są one raczej zbliżone z wynikami dotyczącymi skuteczności metod.

Wykres 3. Metody wspierania edukacyjnego polecane przez grupę badawczą innym nauczycielom w celu realizacji zajęć z dziećmi w klasach I-III

Źródło: opracowanie własne.

Praca z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym powinna być realizowana, zdaniem badanych nauczycieli, metodami aktywizującymi i problemowymi. W dalszym ciągu respondenci bardzo nisko oceniali metody podające – tylko co 10 ankietowany polecał je jako godne uwagi. Wśród argumentów przemawiających za stosowaniem wybranych grup metod pojawiały się następujące:

1. Metody aktywizujące – mobilizują do myślenia, samodzielnej pracy, wykazywania się wiedzą i umiejętnościami; pobudzają do aktywności, dzieci chętnie je wykonują, ponieważ są dla nich ciekawe; rozwijają indywidualne umiejętności i zainteresowania; przydają się zwłaszcza w TIK, ponieważ nauczyciel powinien podążać za umiejętnościami młodego pokolenia; zmuszają do krytycznego myślenia, dzieci uczą się, jak mają się uczyć.
2. Metody problemowe – rozwijają kreatywność ucznia, jego aktywność, myślenie poza schematami; uczeń nie tylko obserwuje, ale i próbuje samodzielnie mierzyć się z problemami, wymyślić rozwiązanie; dziecko uczy się na błędach, więcej i szybciej zapamiętuje, przy okazji bawiąc się danym zagadnieniem; metody te uczą logicznego myślenia, pozwalają na samodzielne zdobywanie wiedzy; angażują do pracy wszystkich uczniów, rozwijają samodzielne myślenie i zdrową rywalizację.
3. Metody praktyczne – dzieci z natury lubią działać, tworzyć, ruch jest dla nich naturalny; sprawdza się tu w praktyce powiedzenie: „powiedz mi, a zapomnę, pokaż, a zapamiętam, pozwól mi zrobić, przeżyć, a zrozumięm”; dziecko najszybciej uczy się przez działanie; metody te pozwalają dzieciom lepiej zrozumieć i nauczyć się nowych wiadomości; uruchamiają spontaniczność i swobodę; jest to nauka przez zabawę i manipulację; dzieci zdecydowanie szybciej się uczą, nie wiedząc nawet, że to robią.
4. Metody podające – dziecko lubi się wypowiadać, jest wtedy dowartościowane, cała uwaga innych jest w danym momencie skupiona na nim; pozwalają na poznanie myślenia uczniów oraz natychmiastowe rozwiązanie problemów i ich niepewności; najlepiej sprawdza się z młodszymi uczniami, którzy sami chętnie się zgłaszają, dzielą się swoimi doświadczeniami, chętnie także powtarzają za nauczycielem.
5. Metody eksponujące – uczenie się przez przeżywanie, dzieci mogą namacalnie doświadczyć treści, jakie są im przekazywane na zajęciach.

Ponadto w wypowiedziach respondentów można było odnaleźć sugestie dotyczące łączenia i naprzemiennego wykorzystywania różnych metod, braku jednej idealnej metody realizującej wszystkie cele zajęć, a także odpowiedniego doboru sposobów pracy z dziećmi. Wśród tego ostatniego warunku nauczyciele wymieniali: treści nauczania, cele i zadania do realizacji, miejsce prowadzenia zajęć, dostępność pomocy

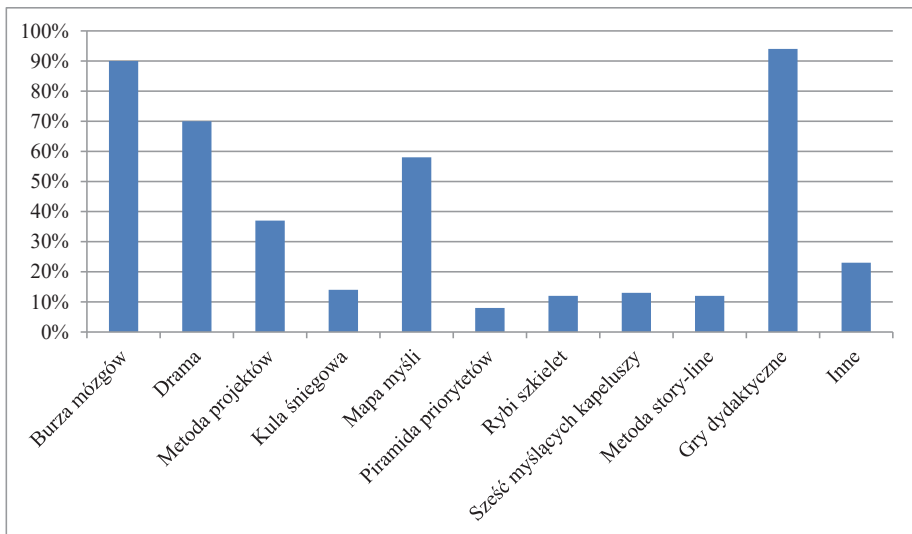
dydaktycznych, czas trwania zajęć, zainteresowania uczniów i ich style uczenia się, a także osobowość nauczyciela.

2. Opinie nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej na temat metod aktywizujących wykorzystywanych w toku zajęć zintegrowanych

Metody aktywizujące to, w ujęciu Renaty Michalak (Michalak 2004: 46), sposób pracy nauczyciela z uczniami polegający na organizowaniu sytuacji dydaktycznych, w których wiedza osobista dziecka traktowana jest jak „tabela” do wprowadzania nowych informacji, a proces restrukturyzacji wiedzy zależy od rodzaju podejmowanych przez ucznia działań. W toku tak rozumianej edukacji to nauczyciel jest osobą aktywizującą ucznia; to osoba dorosła odpowiada za dostarczanie bodźców, stymulowanie rozwoju, a dziecko gromadzi doświadczenia poprzez własną aktywność i eksplorację otaczającego świata. W związku z powyższym zaleca się, aby praca z dziećmi zawierała takie propozycje, które wspierają ich własną inicjatywę, samodzielność i umiejętność rozwiązywania problemów.

Badani nauczyciele, udzielając odpowiedzi na wcześniejsze pytania, sygnalizowali już swoje stanowisko względem metod aktywizujących. Wykres 4 prezentuje jednak szczegółowe dane, po części korespondujące z wynikami uzyskanymi wcześniej.

Wykres 4. Metody aktywizujące wykorzystywane przez nauczycieli podczas zajęć dydaktycznych

Źródło: opracowanie własne.

Wśród metod aktywizujących największą popularnością odznaczały się gry dydaktyczne oraz burza mózgów. Gry wykorzystywane były przez 94% respondentów, niewiele mniej wskazała burza mózgów, której walory dostrzegało prawie 9 na 10 nauczycieli. Zdecydowanie mniejszym uznaniem charakteryzowały się: drama (70%), mapa myśli (58%) i metoda projektu (37%). Na uwagę zasługuje fakt, iż wymieniane przez nauczycieli metody aktywizujące należą do grupy najbardziej popularnych, wręcz klasycznych. Zastanawiać może, czy ankietowanych cechuje brak wiedzy na temat różnorodności sposobów pracy z dziećmi, czy raczej niechęć stosowania nowych pomysłów, zakładając, że te stare są sprawdzone i przynoszą korzystne rezultaty. Tylko około jednej piątej respondentów deklarowało realizację zajęć ze sporadycznym wykorzystaniem bardziej ciekawych rozwiązań, które zostały zgrupowane w kategorii „inne”. Możemy tu odnaleźć: metodę zdań niedokończonych, wiersz połówkowy, puzzle plakatowe, pajęczynkę, gadającą ścianę, drzewko decyzyjne, akwarium, fabułę z kubka, tańce integracyjne. Część nauczycieli przyznawała wykorzystanie fragmentów autorskich metod typu: metoda gimnastyki twórczej R. Labana, metoda aktywnego słuchania muzyki B. Strauss, metoda ruchu rozwijającego W. Sherborne.

Oceniając częstotliwość stosowania metod aktywizujących, badani nauczyciele deklarowali ich systematyczne wykorzystanie w toku pracy z dziećmi w młodszym wieku szkolnym. Ponad trzy czwarte respondentów twierdziło, iż posługuje się nimi regularnie, ale nie na każdych zajęciach. Natomiast niespełna jedna piąta badanej grupy uważała, iż ich sposób przekazywania informacji jest w 100% realizowany metodami aktywizującymi. Tylko 1 na 20 badanych osób przyznawała, iż realizacja zajęć w sposób aktywny odbywała się kilka razy w semestrze. Uzyskane w trakcie badań wyniki, dotyczące obecności ciekawych i niekonwencjonalnych metod pracy z dziećmi klas I-III, są zadowalające. Uogólniając, można przyjąć, iż prawie wszyscy badani nauczyciele (94%) deklarowali regularne i systematyczne wykorzystanie metod aktywizujących podczas zajęć z uczniami.

W zakresie wyrażania opinii na temat efektywności metod aktywizujących uzyskano jeszcze bardziej optymistyczne wyniki. Zdecydowana większość nauczycieli, stanowiąca 93% respondentów, przyznawała im ocenę najwyższą. Argumentacja dotycząca dynamiki i wydajności tej grupy sposobów pracy z dziećmi była następująca:

- zajęcia są ciekawsze i bardziej atrakcyjne; w łatwy sposób pozwalają na utrwalenie, zapamiętanie poznanych zagadnień; nauka wówczas cieszy;
- dzieci zdobywają wiedzę aktywnie, same dochodzą do rozwiązania problemów; odpowiedzialnie podejmują decyzje; nie nudzą się i są zaangażowane w proces uczenia się; chętnie próbują nowych rzeczy, trzeba ich tylko zachęcić;
- angażują logiczne myślenie, rozwijają myślenie twórcze, ćwiczą wytrwałość, zwłaszcza u dzieci w klasie I, którym jej jeszcze brakuje, stwarzają możliwość osiągnięcia

- sukcesu dydaktycznego, wzmacniają samoocenę, kształtują osobowość, dziecko samodzielnie dochodzi do wiedzy poprzez stopniowe badanie i odkrywanie;
- praca z wykorzystaniem metod aktywizujących jest bardziej swobodna, łatwiej ośmielić i zachęcić wszystkich uczniów do wzięcia udziału w zajęciach; dzięki nim dzieci uczą się właściwych stosunków międzyludzkich, zrozumienia i tolerancji;
  - dzięki nim zajęcia upływają bardzo szybko, na koniec dzieci pytają zdziwione – „Już?“, nie chcą iść do domu i proszą, aby zajęcia trwały dłużej.

Wnioski

Przeprowadzone badania ukazały pewne rozbieżności pomiędzy realnymi sposobami pracy nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej z dziećmi a wizją, jak ten proces powinien wyglądać i być realizowany. Z jednej strony niepokoić może fakt, iż wszyscy wychowawcy klas I-III podczas zajęć z dziećmi stosują w wysokim stopniu metody podające. Z drugiej strony, pocieszać może informacja, iż zostały docenione i zauważone metody aktywizujące w procesie edukacji młodszych dzieci. Ich zalety dostrzegano ponad cztery piąte badanej grupy. Poza tym respondenci zauważali, które metody są najbardziej efektywne i powinny być wykorzystywane w pracy z dziećmi w wieku 7-10 lat. W tej kategorii dominują aktywizujące sposoby realizacji zajęć, a ich regularne stosowanie potwierdzało 74% ankietowanych. Wśród rodzajów metod aktywizujących znajdują się jednak głównie klasyczne propozycje, stąd można przypuszczać, iż większość nauczycieli nie posiada jeszcze bogatego zaplecza metodycznego, które umożliwiłoby realizację zróżnicowanych i aktywizujących zajęć. W obronie badanych nauczycieli występuje jednak ich wiedza, a może intuicja w zakresie wyobrażeń na temat sposobów pracy z dziećmi w młodszym wieku szkolnym. Ponad 9 na 10 respondentów było przekonanych o wysokiej efektywności metod aktywizujących, a około połowa ankietowanych polecałaby swoim kolegom i koleżankom realizację zajęć z ich wykorzystaniem.

Do sposobów pracy nauczyciela z dziećmi, które w mojej opinii cechuje wysoki stopień odrzucenia, należą metody eksponujące. Ich stosowanie potwierdzało tylko co 5 badany nauczyciel, mniej niż 1 na 15 ankietowanych było przekonanych o ich efektywności, a tylko 1 na 20 respondentów zwróciłby na nie uwagę swoim współpracownikom.

Bibliografia

- Bereźnicki F. (2008). *Podstawy dydaktyki*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Dmitruk-Sierocińska K. (2015). *Znaczenie aktywności i metod aktywizujących w edukacji zintegrowanej*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, nr 3(37), s. 29-39.
- Duraj-Nowakowa K. (1998). *Integrowanie edukacji wczesnoszkolnej. Modernizacja teorii i praktyki*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Dzierzgołowska I. (2009). *Jak uczyć metodami aktywnymi*, Warszawa: Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna.
- Galant J. (1987). *Dostrzeganie i rozwiązywanie problemów w klasach początkowych*, Warszawa: WSiP.
- Kameduła E. (1998). *Ewaluacja metod kształcenia*, [w:] K. Denek, F. Bereźnicki (red.), *Tendencje w dydaktyce współczesnej*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 130-133.
- Karbowniczek J., Klim-Klimaszewska A. (2016). *Edukacja wczesnoszkolna w teorii i praktyce*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Klus-Stańska D., Nowicka M. (2005). *Sensy i bezsensy edukacji wczesnoszkolnej*, Warszawa: Wydawnictwo WSIP.
- Krzyżewska J. (1998). *Aktywizujące metody i techniki w edukacji wczesnoszkolnej*, Część I, Suwałki: Wydawnictwo AU OMEGA.
- Kujawiński J. (1997). *Edukacja i samoedukacja wczesnoszkolna w poczuciu współpodmiotowości uczniów i nauczycieli*, „Nauczyciel i Szkoła”, nr 2(3), s. 14-20.
- Kujawiński J. (1998). *Metody edukacyjne nauczania i wspierania w klasach początkowych*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kupisiewicz C. (2000). *Dydaktyka ogólna*, Warszawa: Wydawnictwo Graf Punkt.
- Michalak R. (2004). *Aktywizowanie ucznia w edukacji wczesnoszkolnej*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe im. Adama Mickiewicza.
- Okoń W. (1978). *Nauczanie problemowe we współczesnej szkole*, Warszawa: WSiP.
- Okoń W. (1996). *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

ADRES DO KORESPONDENCJI

dr Martyna Szczotka
Wydział Pedagogiczny
Akademia Ignatianum w Krakowie
e-mail: martyna.szczotka@ignatianum.edu.pl

dr Katarzyna Szewczuk
Wydział Pedagogiczny
Akademia Ignatianum w Krakowie
e-mail: katarzyna.szewczuk@ignatianum.edu.pl